

A magyarországi születésű Burchard-Bélaváry család orvos-gyógyszerészi tevékenysége az észtországi Tallinban (1582-1911), egy 600 éves patika

Szmodits László

2015. 01. 09.

Rövid történelmi bevezető

A történelmi Észtországbán, 1208-1227-ben hosszú harcok után a Német Lovagrend egyik ága, a Kardtestvérek Lovagrendje elfoglalta az ország nagy részét, míg a szövetségesük, *II. Valdemár* dán király pedig meghódította Észak-Észtországot és 1229-ben megalapította Reval (ma Tallin) városát. A számos kisebb és nagyobb lázadás után 1343-45-ben lezajlott az észtek legnagyobb, az ún. György éji felkelése. Ennek leverése után 1346-ban a dán király 19 ezer ezüstmárkáért eladta Észak-Észtországot a lovagrendnek. Az észtek jogai csökkenni kezdtek a hódítókéhoz képest. A mai Észtország és Lettország területének egy része, az Ó-Livóniának nevezett államalakulat formálisan a Német-Római Császársághoz tartozott, azonban önálló politikát folytathatott. De Reval, Tartu és a többi város a Hansa szövetség tagja lett. A reformáció az 1520-as években érte el Észtországot. Ebben az időben jelentek meg az első észti nyelvű könyvek. Ekkor kezdett mélyebb gyökereket eresztetni a kereszténység, de a Bibliát csak jóval később fordították le észti nyelvre. Az Újszövetség 1686-ban, a teljes Biblia csak 1739-ben jelenhetett meg. Az 1346-tól 1561-ig fennállt német uralom fokozatosan meggyengült. A livóniai 1558-1583 közötti háborúban több ország harcolt az észti területekért. Az orosz támadás után 1561-ben az észak-észti nemesek szövetséget keresve hűséget fogadtak *XIV. Erik* svéd királynak. Így 1583-ban az evangélikus Svédország Észak-Észtországot, Dél-Észtországot pedig a katolikus Lengyelország szerezte meg. A svédek és a lengyelek között kitört háborúban 1600-ban egész Észtország svéd kézre került. Sajnos a hosszú háborúkban az észti lakosság kétharmada esett áldozatul. 1632-ben *XVI. Adolf* svéd király egyetemet alapított Tartuban. A század második felében megkezdődött a népiskolai hálózat kiépítése. Sajnálatos volt, hogy az 1695-97-ben pusztító éhínségnek az észtek egyötöde esett áldozatul. A nagy északi háború (1700-1721) folyamán 1710-ben *I. Péter* orosz cár elfoglalta az észti kormányzóságokat és a lakosságnak több, mint a fele elpusztult a harcokban és kitört járványok következtében. A cári hatalom főbb képviselői a városokban működő kormányzók voltak. Javult a parasztság élete, a jobbágyfelszabadítás után is a földesurak kezében maradtak a földek. Az 1850-es években megvásárolhatták a bérelt földeket, de ezeknek a 60-70%-a lehetett a parasztoké. Az összes földterület mintegy fele a földesurak kezében volt. A XIX. század közepén kezdődött meg a parasztok tömeges kivándorlása Oroszország más vidékeire. A XX. század elején már kb. 200 ezer észti élt észti földön kívül. Az orosz uralom 1918-ig tartott, majd 1944-ig független volt az ország. Az észti népesség számának alakulása jól jelzi az ország lakosságának megpróbáltatásait:

Az észti népesség számának alakulása

ÉV	NÉPESSÉG	ÉV	NÉPESSÉG
1550	250.000-300.000	1782	485.000
1640	120.000-140.000	1800	500.000
1695	350.000-470.000	1881	889.000
1712	150.000-170.000	1922	1.107.000

Reval városának a neve 1917-től Tallin lett. A népességének az alakulása a következő:

ÉV	NÉPESSÉG	ÉV	NÉPESSÉG
1372	3250	1881	45900
1772	6950	1897	58800
1816	15300	1925	119800
1851	24000	2013	430189

Az észtszázgi Reval első gyógyszertára

A messzi észton lévõ Észtszázgi fővárosában, az egykori Reval (ma Tallin) főterén áll egy emeletes ház, amelyben egy gyógyszertár működik. A látszólag semmitmondó épülettel nem foglalkoznánk, ha nem lennének magyar történelmi vonatkozásai. A ma is működő gyógyszertárra az első írásos bizonyíték 1422-ből ered, de már néhány évvel korábban, 1415-ben alapították. Kelet-Európában az 1357-ben létrehozott rigai gyógyszertár megnyitását követően ez volt a második ilyen közegészségügyi intézmény. A mai gyógyszertár falán az 1422 év olvasható (1). Az első tulajdonos *Johan Molner* helyi orvos-gyógyszerész volt. Ő azonban hamar eladta a gyógyszertárat az ugyancsak korán meghalt *Hermann* gyógyszerésznek. A hagyatéka olyan szegényes volt, hogy a városi tanács abban az időben úgy határozott, hogy a saját számlájára kezelte 250 évig a gyógyszertárat. Ezért a városi gyógyszertárat "tanács-patikának" nevezték el.

(1) Csekey István (1899-1963) jogtudós, a dorpati (ma Tartu, Észtszázgi) egyetemen a közigazgatási jog nyilvános egyetemi tanára és az általa alapított Dorpati Magyar Intézet igazgatója 1921-1930 között Észtszázgiban élt. 1928-ban jelent meg Budapesten az "Észtszázgi írások" című több mint kétszáz oldalas könyve. Ennek a revali gyógyszertár történetével foglalkozó része megjelent 1928-ban a "Gyógyszerészi Hetilap" 253-256. oldalán. Itt megerősítette a gyógyszertár 1415. évi alapítási idejét. Ezt könyvtári dokumentumokkal is alátámasztotta. Csekey István adatát megerősítette Raffay Béla A Magyarországi Gyógyszerésztudományi Értesítőben is.

A Burchard-Bélaváry család története és orvos-gyógyszerészei Revalban

A *sykavai Bélaváry-család* a magyarországi Sáros vármegyei eredetű volt. De a sykavai előnév a Bars vármegyei Zsivka (szlovákul Žikava) falu nevéből ered. A család egyik őse, *sykavai Bélaváry György* 1557-ben nyerte el ezt a nemességet. A család anyagi ágon kapcsolatban volt a *Both* családdal is.

A család egyik tagjáról, *Bélaváry Jánosról* tudjuk, hogy 1546-ban született Pozsonyban.

A család közismerten Habsburg-párti volt és az 1575. évi erdélyi, kerelőszentpáli csatában (július 9.) Bekes Gáspárt támogatta. Mivel Báthory István István megnyerte a csatát és Bekes elbukott, ez még később is nehézséget okozott a családnak. Bélaváry János elhagyta Magyarországot és gyakornok lett 1575-1578 között *Konrad Freschmeser* salzburgi gyógyszertárában. A tirocínális vizsgáját letéve, Münchenben volt alkalmazott gyógyszerész 1580-ig. Itt azonban a csata következményei miatt nehézségben volt része. Ezért kénytelen volt 1580-ban Litvánián keresztül az észtországi Revalba menekülnie. Itt ismeretlen kívánt maradni és ezért új életet kezdett. Itt vette fel a *Burchard* nevet. Így ő volt a tíz generációs orvos-gyógyszerész család alapítója. Revalban megnősült, a felesége *Anne Kampfbeck* volt. Előbb a tanács-gyógyszertár alkalmazottja volt, majd 1582-től már gondokként működött. 1583 áprilisától pedig bérelte a gyógyszertárat. A bérleti szerződés szerint évi 100 tallért, valamint meghatározott mennyiségű bort és fűszert kellett juttatnia a tanácsnak. Az akkori ínséges idők miatt sajnos üres volt a tulajdonos zsebe. Egy ideig engedékenyek voltak a tanácsurak, de később már a jóval magasabb bérleti díjat követeltek. Mivel ezt sem tudta vállalni a gyógyszertár, ezért a tanács elkobozta a patikus házáat. *Burchard-Bélaváry János I.* kiváló

városi orvos is volt az 1591-ben és az 1603-ban fellépett pestisjárványok idején. Sajnos a kisforgalmú gyógyszerterát nehezen tudta már fenntartani, ezért 1610-ben lemondott a gyógyszerter éléről. Néhány évi visszavonulás után, szegény emberként halt meg 1616. december 17-én. A városi Olaf evangélikus templomban temették el. A halála után a család tagjai további kilenc generáción keresztül működtek a tanács-patika élén. Ez a család volt az első magyar gyógyszerészdinasztia 1583-1911 között.

Fiát, *Burchard-Bélaváry (II.) Jánost* (1585-1636) még az apja tanította be a gyógyszerészi munkába. Gazdaságilag sokkal több eredményt ért el 1617-től, a gyógyszerter átvételétől. Új officinabútort is vásárolt. Még a halála előtt egy évvel egy reneszánsz stílusú síremléket állított a fel az apja tiszteletére. Sajnos a halála után az őt követő gondnokok is rosszul gazdálkodtak.

Még az apa életében megvásárolta 1627-ben a gyógyszerterát *Burchard-Bélaváry János III.* (1605-1671). Előzőleg Hollandiában tanult. Ebben az időben már különféle gyógyteákat, *Ribes nigrum*, *Althaeae radix* és *Foeniculum vulgare* összetételű fűszeres rajnai, 14%-os alkohol-tartalmú Klarett nevű gyógybort és *Panis martius* néven 72%-nyi mandulával készült marcipánt is forgalmaztak. Ebben az időben már jelentősebb volt a gyógyszerter forgalma. Így hamarosan megbecsülték őt a betegek. Sőt még a revali Nagycéh mesterévé is megválasztották őt. A halála után az özvegye, *Catharina Elisabeth Thieren* volt a haszonélvező, aki gondnokokat alkalmazott. Közöttük volt a nagyszombati születésű *Hossze János*, aki 1683 februárjától kezelte a gyógyszerterát.

Burchard Bélaváry János IV. (1651-1691) Lübeckben és Stockholmban tanult. 1689. március 13-án vásárolta meg a gyógyszerterát és így kiváltságot szerzett *XI. Károly* svéd királytól a gyógyszerter birtoklására.

A fia, *Burchard-Bélaváry János V.* (1683-1738) gyógyszerész, tisztiorvos a Lübecki Egyetemen szerzett oklevelet. A revali városi gyógyszerter fenntartása mellett a haditengerészeti kórház orvosa is volt. Ő volt az első, aki gyógyszerekkel látta el az orosz hadsereget 1710-ben. Olyan hírneve volt, hogy *Nagy Péter* (1698-1725) orosz cár őt kérte fel a súlyos betegsége gyógyítására. Amikor az állapota már rosszabbra fordult, futárral kérte őt Szentpétervárra. Sajnos a neves főorvos még útközben értesült a cár elhunytáról. *Burchard-Bélaváry János V.* halála után az özvegye, *Marie Wengler* (1688-1743) még az életében, a 1741-ben

hitbizományt alakított ki a gyógyszerertárból, hogy az "fidei commissio" a család lemenő legidősebb fiára szőljön.

Burchard-Bélaváry János VI. (1718-1756) a Hallei Tudományegyetemen 1745-ben szerzett orvosdoktori oklevelet. Városi főorvosi működése mellett a gyógyszerertár működését is irányította.

Őt követte a fia, *Burchard-Bélaváry János VII.* (1748-1808) is főleg orvosi gyakorlatot folytatott a gyógyszerertár vezetése mellett. A család utolsó tagjai már beteges emberek voltak és már csak a gyógyszerészi pályán működtek.

Burchard-Bélaváry János VIII. (1776-1838) a Jénai Tudományegyetemen 1798-ban szerzett orvos-doktori oklevelet. Mint gyógyszerertár-tulajdonosnak hobbija volt a becses könyvek gyűjtése. Antikváriumot is fenntartott. Az 1802-ben alapította meg a természettudományos és régiség gyűjteményéből az észet főváros első "Moon Faible" magánmúzeumot. Ez ma a tallinni városi múzeum tulajdonában van.

Burchard-Bélaváry János IX. (1808-1869) a Tartui Egyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet. Ő 1853. június 26-án már bérbe adta a gyógyszerertárat és 1857-ben pedig a családjával Münchenbe költözött. Testvére volt *Burchard-Bélaváry Moritz* (1811-1836), aki már csak orvosként működött.

Az ő fia, *Burchard-Bélaváry János X.* (1843-1891) már nem vette át a családi gyógyszerertár vezetését, hanem megújította a gyógyszerertári bérletet *Rudolf Lehbettel*. Ő az oroszországi Harkovi Egyetemen orvostudományi oklevelet szerzett. Egy ideig a Krim félszigeten volt orvosdoktor. Őt is nagyon érdekelték a művészetek. Az 1891. szeptember 8-i elhunytával kihalt a *Burchard-Bélaváry család* revali férfiága. A gyógyszerertár 150 éves hitbizományát 1903. július 26-án feloldotta a revali járásbíróóság. A család nőtagjai 1911-ben adták el a gyógyszerertárat és a hozzátartozó épületet *Rudolf Lehbetnek*.

Néhány szó a Burchard-Bélaváry családról

A történelem során a család több ágra oszlott fel:

- revali ág: már említettük, ennek az ágnak az alapítója *Burchard-Bélaváry János I.* (1546-1617) volt. A revali tanács-patikát 1580-tól 1891-ig, több mint háromszáz évig birtokolták.
- a rigai ágat sajnos nem ismerjük. Az itt élt *Bélaváry Karolina* megőrizte a régi családi okmányokat és vezette a családi kónikát.
- a XIX. században Franciaországba is letelepedett a család egy kisebb része.
- magyarországi ág: A család hazánkban élő tagjait már 1760-ban összeírták. Ezeket az okmányokat Budapesten, az Országos Levéltárban őrzik. Ezeket a táblázatokat a Turul című folyóirat 1894-ben közzétette. A XIX. század közepén a család magyarországi ágából Burchard-Bélaváry Gyula Franciaországban telepedett le. Az 1848/49. évi szabadságharcban való részvétele miatt emigrációba kényszerült. Burchard-Bélaváry Vilmos (1795-1883) apjának a lengyelországi Radomban volt gyógyszerertára, amely még ma is működik. Vilmos a lengyel feleségével együtt 1825-ben hazatelepült Eperjesre. Innen indult újra a család magyarországi ága. Az ő unokája, *Burchard-Bélaváry Konrád* (1837-1916) Eperjesen született és a Pesti Hengermalom Társaság elnöke és főrendiházi tag volt. Unokaöccse volt *Burchard-Bélaváry Marcel* (1864-1914) franciaországi katonatiszt. Szerepe vállalt a család franciaországi ágának a bemutatásában. A család további magyarországi tagjai jogi és pedagógiai pályán működtek.

A Lehrbert családról

Mers Rudolphs Lehrbert (1820-1888) 1853-ban vette át a revali gyógyszerertárat, amely abban az időben veszteséges volt. Ő azonban okos és aktív munkamódszerekkel nemcsak megemelte a gyógyszerertár forgalmát, hanem még korszerűsítette a gyógyszerertárat és annak a laboratóriumát is.

A halála után a fia, *Rudolph Georg Lehrbert* (1858-1928), aki a Tartui Egyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet, ugyancsak felvirágoztatta a gyógyszerertár működését. Az ő készítménye volt a Ferratol vas-tartalmú folyékony gyógyszer. Őt különösen érdekelte a botanika. Hosszú ideig növénygyűjtéssel foglalkozott. Az értékes herbáriumát az Észt Természettudományi Múzeum őrzi.

Hobbija volt még a fotózás és a zene. Nevéhez fűződött az észt Kamarazenei Társaság alapítása.

A Burchard-Bélaváry család az észt földön kifejtett csaknem 330 éves orvos-gyógyászati tevékenységével nemcsak a magyar-észt kapcsolatok fejlesztéséért járultak hozzá, hanem még megbecsülést is eredményeztek a magyar orvosi kar és a gyógyszerészet számára.

A tallinni tanács-patika az eredeti helyén ma is működik a betegek szolgálatára. A gyógyszerertár egyik részlege ma patikamúzeum. A tárlóiban emlékeztet az egykori középkori gyógyszerárra.

Fennmaradtak egykori állványedények, a régi készítmények előiratai és azok eredeti dobozai, üvegei. A régóta használt gyógyszerertári eszközök ma is emlékeztetnek a hatszáz éves patika múltjára. A gyógyszerertár jelenlegi tulajdonosa most is nagyon fontosnak tartja a gyógyszerészi pályanépszerűsítését a betegek maradéktalan ellátása mellett. Nemcsak a felnőtt betegeknek, hanem még az iskolás korú gyerekeknek is rendszeresen tartanak klubfoglalkozásokat. A kisiskolás gyerekek elsajátíthatják itt a kézimerleggel történő mérést és az egészségre ártalmatlan anyagok mozsárban történő keverését. Tanulmányozhatják még színes képeken a gyógyító növényeket. Megtanulhatják a marcipán készítését és a kenyér sütését is. Mindezek a foglalkozások még a legkisebb gyerekek számára is elősegítik a gyógyszerészet népszerűsítését.

A hatszázéves gyógyszerertár története azt bizonyítja, hogy célravezető és megfontolt módszerekkel növelni is lehet az alacsony forgalmat. Az alábbi képen egyszerre van jelen a múlt és napjaink valósága, az egykori állványedényekkel és tégelyekkel, valamint mai gyógyszerkészítményekkel. Így a múlt gazdag tapasztalatai előbbre vihetik a jelent, de megalapozhatják a jövőt is. Így legyen!

A sykavai BURCHARD-BÉLAVÁRY CSALÁD ORVOS-GYÓGYSZERÉSZEI

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS I. (Pozsony, 1546 - Reval (/Tallinn/, 1616. XII. 17.

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS II. (Reval, 1585 - Reval, 1636)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS III. (Reval, 1605 - Reval, 1671)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS IV. (Reval, 1651 - Reval, 1691)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS V. (Reval, 1683 - Reval, 1738)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS VI. (Reval, 1718 - Reval, 1756)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS VII. (Reval, 1748 - Reval, 1808)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS VIII. (Reval, 1776 - Reval, 1838)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS IX. (Reval, 1808 - München, 1869)

BURCHARD-BÉLAVÁRY MORITZ
(Reval, 1811 - Reval, 1836)

BURCHARD-BÉLAVÁRY JÁNOS X. (Reval, 1843 - 1891. IX. 8.)

CSALÁDI CÍMER

Irodalom:

1. Bárczay Oszkár: A Burchard-Bélaváry család. Turul, 1894. 34-38,
2. Burchard-Bélaváry Marcel: Historie de la famille Burchard-Bélaváry. Bruxelles, 2001.
3. Csekey István: A revali tanács-patika múltjából. Gyógyszerészi Hetilap, 1928. 253-256,
4. Heino Gustavson: Észtország a fordulat után. Magyar gyógyszerészdinasztia Tallinnban. Folia Estonica. II. Szombathely, 1994. 68-70,
5. Heino Gustavson: The pharmacies of Estonica. In The Pharmacy. Roche F. Hoffmann-La Roche AG Basel, 1996. 139-147,
7. Kapronczay Károly: Közép-Kelet Európa orvosi múltja. Bp. 2013. 6. p.
8. Raffay Béla: A tallini tanács-patika. A Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője. 1933. 216-217.
9. www.raeapteek.ee/welcome-to-the-homepage-of-town-halls-pharmacy
10. www.wikipedia.org/wiki/famille_burchard-bélaváry